

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.101.8

ПАРАДИГМА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Дугінець Г.В., к.е.н.

Чала В.С., к.е.н

ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

В статті проведено дослідження сучасної парадигми соціальної відповідальності держави та бізнесу в умовах глобалізації. Визначено, що соціальна сфера, до якої традиційно держава відносилася за залишковим принципом, повинна розглядатися як фактор національної безпеки, оскільки вирішення довгострокових і короткострокових бізнес-завдань тісно пов'язане з тенденціями розвитку всього суспільства. Проаналізовано основні теоретичні підходи до дослідження соціальної відповідальності. Розглянуто існуючі моделі, а саме американську, європейську та японську. Визначено їх характерні риси. Отримано висновок, що враховуючі сучасні вимоги глобалізованого суспільства саме взаємодія бізнесу і держави в інноваційній сфері є одним з важливих умов формування ефективної економічної політики. Це дозволить в свою чергу сформувати стратегічний ресурс, у вигляді трудових ресурсів, здатних сприймати, генерувати, освоювати і ефективно просувати інновації на ринок. Це надасть додаткові конкурентні переваги за рахунок істотного нарощування інтелектуального та репутаційного капіталу українських підприємницьких структур.

Ключові слова: соціальна відповідальність, глобалізація, держава, бізнес-структури, інноваційний розвиток.

UDC 330.101.8

PARADIGM OF SOCIAL RESPONSIBILITY FOR GOVERNMENT AND BUSINESS IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Duginets A., PhD in Econ.Sc.

Chala V., PhD in Econ.Sc.

Pridniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture

The paper studies the modern paradigm of social responsibility of the state and business in the context of globalization. It is determined that the social sphere, which has traditionally been treated by the state on a residual basis, should be considered as a factor of national security, since the resolution of long-term and short-term business objectives is closely linked to trends in social development. The basic theoretical

approaches to defining social responsibility are analyzed. The existing models, such as the American, European and Japanese, are studied; their characteristics are determined. It is concluded that, given the current demands of a globalized society, the development of interaction between state and business in the innovation area constitutes an important condition for forming an effective economic policy. This will in turn allow creating a strategic resource in the form of labor that can perceive, generate, develop and effectively promote innovation on the market. This will provide additional competitive advantage by significantly increasing the intellectual and reputational capital of Ukrainian businesses.

Keywords: social responsibility, globalization, government, business structures, innovative development.

Актуальність проблеми. Необхідною умовою ефективного функціонування соціальної держави є реалізація соціальної відповідальності органів всіх рівнів влади та управління, великого, середнього та малого бізнесу, а також кожного громадянина. До того ж загострення трансформаційних суперечностей під впливом дії глобалізації актуалізує необхідність формування нової парадигми суспільного розвитку, в якій завдання досягнення кількісного зростання поступається місцем завданню забезпечення сталого екологічного, соціального та економічного розвитку в межах світового господарства. Зазначені завдання можуть бути реалізовані в межах стратегії поєднання соціальної відповідальності держави та бізнесу, яка є добровільною ініціативою організацій щодо дотримання етичних норм у сфері соціальної взаємодії та прийняття на себе відповідальності за вплив на навколишнє середовище, партнерів, споживачів, працівників, громади тощо.

Соціальна сфера, до якої традиційно держава відносилося за залишковим принципом, повинна розглядатися як фактор національної безпеки, оскільки вирішення довгострокових і короткострокових бізнес-завдань тісно пов'язане з тенденціями розвитку всього суспільства. Пріоритети всіх форм бізнесу мають розширити свої сфери реалізації. Акцент на витяганні максимального прибутку слідом за цивілізованими ринками, поступово повинен бути витіснений усвідомленням, що ставка на соціальну відповідальність є ключем до майбутнього процвітання підприємства, компанії, фірми. Усе вище сказане підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми соціальної відповідальності держави та бізнесу представляють інтерес для багатьох науковців і знайшли відображення в ряді праць зарубіжних дослідників. Так, до цих деяких аспектів цих питань звертаються Ф. А. Буарі, Ж. Будаун, У. Оучі, Дж. Мангейм, Р. Річ, Е. Райє, Д. Траут, Дж. Рігс, К. Еклунд, М. Амштуц, Д. Калтвел, М. Ханкок та ін. В Україні цими питанням присвячено ряд публікацій Афонова А., Амджадіна Л., Беляєва О., Бурковського І., Варналія З., Гришкіна В., Зайцева Ю., Косової Т., Садекова А., Селезньова В., Сизоненка В. та ін. Їхні концепції стосуються як теоретичного обґрунтування соціальної відповідальності бізнесу та її значення для соціалізації суспільства, так і принципів розробки місії підприємств, базових бізнес-стратегій, трудових відносин з працівниками, відносин зі «стейкхолдерами» (зацікавленими суб'єктами), корпоративної підзвітності, впливу на навколишнє середовище, взаємодії у соціальній політиці з місцевими органами влади тощо. Але з повагою ставлячись до існуючих досліджень вітчизняних та іноземних вчених слід відзначити, що недостатньо уваги було приділено питанням державної політики і взаємовідносини у системі «держава – бізнес – суспільство», в якій проблеми соціальної відповідальності держави та бізнесу займають значне місце, особливо зараз, в умовах глобальних трансформацій.

Таким чином **метою дослідження** є аналіз теоретичних підходів до визначення сутності проблеми соціальної відповідальності держави та бізнесу саме в умовах глобалізації з метою пошуку найбільш результативних напрямів їх взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних тенденцій сучасного соціально-економічного розвитку є соціалізація бізнесу, чітко простежується з кінця ХХ століття. Головною причиною підвищення уваги до розвитку соціальних функцій з'явився перегляд традиційних поглядів на концепцію соціальної політики з позиції розширення кола її суб'єктів. Для підтримки сформованого рівня соціальних гарантій необхідний подальше зростання інвестицій, які вже не можна забезпечити тільки за рахунок коштів державного бюджету. Від того, наскільки успішно фірми зуміють об'єднати зусилля з державою та громадськими організаціями у формуванні активної стратегії соціального розвитку, в чому будуть залежати конкурентоспроможність і продуктивність бізнесу. Якщо

останній не візьме на себе частину відповідальності за вирішення наростаючих в умовах поглиблення глобалізації проблем у соціально-трудовій сфері, то стане першою їх жертвою.

Сучасний рівень розвитку економік провідних країн світу формує нові напрями і пріоритети розвитку вітчизняної економічної системи. Поряд з цим відбуваються макроекономічні зміни в світовому масштабі. До них можна віднести наростаючу глобалізацію і диверсифікацію ринків технологій, матеріальних і нематеріальних активів. Звідси виникають нові пріоритети для розвитку вітчизняної економіки. В даний момент, незважаючи на серйозні наслідки світової фінансової кризи, основні напрями розвитку можна охарактеризувати як інноваційні та соціальні. Два цих напрями взаємодоповнюють один одного. Виходячи з цього, виникає потреба в пошуку нових економічних та інституційних інструментів, здатних забезпечити необхідну кількість ресурсів з метою вирішення поставлених завдань модернізації економіки Росії та підвищення рівня соціально-економічного розвитку. Однак подібні завдання вимагають мобілізації досить великого обсягу фінансових, інтелектуальних і людських ресурсів. Вирішення даного питання вбачається нам, насамперед, у консолідації державних, приватних (підприємницьких) і суспільних інтересів з виробленням загального вектору розвитку, відповідного потребам суб'єктів і вимогам мети створення інноваційної економіки.

Слід зазначити, що початок сучасної літератури про соціальну відповідальність було покладено у 1953 р., коли вийшла у світ перша фундаментальна праця «Соціальна відповідальність бізнесмена» професора економіки Іллінойського університету (США) Хоуард Р. Боуена (Howard R. Bowen) [8]. В ній автором розкрито зміст поняття «соціальна відповідальність», показано, як концепція соціальної відповідальності може бути поширена на бізнес, наскільки бізнесу є вигідною участь у соціальних програмах, які економічні і соціальні вигоди від цього отримує суспільство, відображено можливості подальшого детального вивчення соціальної відповідальності. В якості «другого кандидата на звання батька соціальної відповідальності» вчені розглядають Кіта Девіса, який на підставі аналізу діяльності багатьох корпорацій, дійшов висновку, що соціальна відповідальність сприяє розвиткові компаній, і навпаки, уникнення соціальної відповідальності

звужує можливості успіху організацій. Це дало змогу сформулювати «залізний закон відповідальності», згідно з яким у довгостроковій перспективі ті, хто не використовує наявну владу в напрямі соціальної відповідальності, має тенденцію втратити цю владу. Проблема соціальної відповідальності має розглядатися і на системному рівні, і на рівні фірми – в управлінському контексті. Реальні рішення приймає бізнесмен, а відповідний інститут бізнесу визначає тільки культурні рамки, напрями діяльності і специфічні інтереси [1, с. 27]. Серед визначень соціальної відповідальності, що просуваються самим бізнесом, найбільш популярне те, що дано міжнародною організацією «World Business Council for Sustainable Development» (WBCSD): «Корпоративна соціальна відповідальність – це постійна прихильність бізнесу етичній поведінці і внесенню внеску в економічний розвиток, в цей же час поліпшуюча якість життя працівників і їх сімей, а також місцевих громад і суспільства в цілому» [6].

В економічній літературі немає єдності у підходах до визначення соціальної відповідальності. Але з усього різноманіття існуючих підходів до визначення соціальної відповідальності вітчизняні [5, с. 39] і зарубіжні вчені [2, с. 168-170] виділяють три найбільш поширених.

Перший напрям – теорія корпоративного егоїзму, за якою єдина відповідальність бізнесу – збільшення прибутку для своїх акціонерів. Ця точка зору була озвучена Мільтоном Фрідманом у 1971 р. Вважаємо, що її можна назвати теорією корпоративного егоїзму.

Другий напрям – теорія корпоративного альтруїзму. Ця концепція – повністю протилежна теорії М. Фрідмана. Виникла вона майже одночасно з публікацією статті М. Фрідмана в «New-York Times» і належала Комітету з економічного розвитку США.

Третій напрям представляє собою одну з найсильніших «центристських» теорій – теорію «розумного егоїзму». Суть її полягає в тому, що соціальна відповідальність бізнесу – це просто «хороший бізнес», адже він скорочує довгострокові втрати прибутку. Витрачаючи гроші на соціальні і філантропічні програми, корпорації скорочують свої поточні прибутки, але в тривалій перспективі створюють сприятливе соціальне оточення а, значить, стійкі прибутки. Отже, соціальна відповідальна поведінка – це можливість реалізувати свої основні потреби у виживанні, безпеці і стійкості. В свою чергу соціально

відповідальність це філософія поведінки та концепція, що вибудовується діловою спільнотою, компаніями та окремими представниками бізнесу та влади відповідно до своєї діяльності.

Слід зазначити що нині вже можна вести мову про три найбільш популярні моделі соціальної відповідальності: американську, європейську й азійську (японську).

В американській моделі навіть на сьогоднішньому етапі переважає філантропічний підхід, що передбачає розподіл частини прибутку компанії для інвестування її суспільно-корисних ініціатив. Подібного роду добродійна діяльність часто не пов'язується з основною діяльністю компанії і легко може бути скорочена залежно від економічної ситуації і політики компанії. У сучасних економічних умовах американська модель соціально відповідальної поведінки компаній використовується найширше. І цьому факту є принаймні два пояснення. По-перше, вона досить легко втілюється в життя, результати її реалізації часто є публічно наочними. Важливим є і той факт, що з погляду інвестора, участь компанії в добродійній діяльності характеризує її як соціально стійку і, значить, за інших рівних умов, привабливішу для зовнішніх вкладень. По-друге, саме ця модель у разі грамотного її втілення, знаходить найбільш жвавий відгук з боку населення, громадських організацій і персоналу, оскільки дозволяє цим групам сприймати компанію як таку, що піклується про потреби мешканців міста, району або регіону.

Відповідно до європейської моделі, соціально-відповідальна діяльність компанії пов'язана з досягненням її бізнес-цілей і є частиною стратегії створення додаткової інвестиційної привабливості компанії. Практично всі ініціативи, що фінансуються компанією в рамках такої моделі, мають безпосередньо стосуватися підвищення прибутку. Поштовхом до розвитку соціальної відповідальності в Європі став закон, що зобов'язав пенсійні фонди інформувати громадськість про те, чи вкладають вони надходження від пенсійних внесків у діяльність соціально відповідальних компаній. Взагалі, сектор інвестицій в соціально відповідальний бізнес (socially responsible investments – SRI) у світі постійно зростає. Сьогодні активи тільки європейських SRI-фондів сягають \$15 млрд.

Соціальна відповідальність в Японії підтримується культурними традиціями країни. Азійська модель корпоративної відповідальності

передбачає соціальну згуртованість на рівні компанії і ділову згуртованість на рівні індустріальної групи. Для азійської моделі характерною є активна роль держави, яка впродовж тривалого часу брала участь у стратегічному плануванні бізнесу. Управління бізнесом, з японської точки зору, не може обмежуватися тільки організаційним розвитком і отриманням прибутку. Воно має базуватися на правильному сприйнятті буття, суспільства і навколишнього світу, усвідомленні своєї відповідальності перед суспільством і прагненні до прогресу цивілізації в цілому.

Що стосується України, то в останні роки в економіці країни, так само, як і в економіці розвинених країн, партнерству держави і бізнесу відводиться найважливіша роль стратегічного ресурсу розвитку підприємницької діяльності. Ця роль полягає в консолідації державного і приватного капіталів, інтелектуальних і людських ресурсів. Однак розвиток подібних відносин не може відбуватися незалежно (без підтримки) від суспільних інтересів. Це полягає, насамперед, у проникненні приватного капіталу в область надання соціальних послуг та побудові інфраструктури соціального призначення (ЖКГ, транспорт, охорона здоров'я, освіта, інноваційна сфера і т.д.). Таким чином, існує небезпека повної націоналізації або повної (часткової) приватизації соціально значущих галузей, що є прерогативою держави. І в тому і в іншому випадку це принесе негативні наслідки для всього суспільства: формування цін на ринковій основі в соціально значущих галузях, монополізація, недостатній рівень конкуренції, зниження якості послуг і т.д. Отже, виникає завдання формування механізму конструктивного (взаємовигідного) співробітництва держави та приватного сектору, що відображає цілі та завдання суспільства в цілому на основі принципів соціальної відповідальності. У даному випадку останнє виступає як основний механізм формування нової економіки, побудованої на знаннях, на соціальному та інтелектуальному капіталі товариства. Отже, соціальна відповідальність держави та бізнесу (СВДБ) сприяє формуванню ресурсів, необхідних для побудови інноваційної економічної системи в масштабі країни, яка передбачає інтелектуалізацію капіталу та формування нематеріальних активів, у своїй кількості і якості переважаючих матеріальні та фінансові кошти об'єднаних державно-приватних активів.

Компоненти СВДБ тільки формуються у вітчизняній економіці і давно сформовані в зарубіжних країнах сприяють збільшенню репутаційного капіталу, що в свою чергу виражається в збільшенні акціонерної вартості в довгостроковому періоді а так само дозволяє об'єднати інтереси держави, підприємництва і суспільства і таким чином виробити загальний вектор розвитку. Використання подібних інструментів здатне викликати мультиплікативний ефект в економіці. Даний ефект створює необхідні ресурси для побудови інноваційної економіки, заснованої на знаннях та інтелектуалізації капіталу, а також підвищити рівень соціально-економічного розвитку до рівня індустріально розвинених країн.

Варто відзначити, що найважливішим джерелом формування і основним рушійним ресурсом інноваційного розвитку в умовах глобалізації є людський капітал. Це пояснює той факт, що в розвинених країнах інвестиції в знання збільшуються значно швидше, ніж інвестиції в основні фонди, особливо в умовах трансформації економіки, націленої на використання природних ресурсів в інноваційну економіку, засновану на знаннях, людському капіталі та на використанні інноваційних розробок.

На частку інноваційних розробок, втілюваних у технологіях, обладнанні та організації виробництва, у промислово-розвинених країнах вже припадає до 80-90% приросту валового внутрішнього продукту (ВВП); обсяг світового ринку наукомісткої продукції становить 2,3 трлн. доларів США; обсяги світової торгівлі ліцензіями на об'єкти інтелектуальної власності щорічно збільшуються, за оцінками експертів, на 12% і перевищують до теперішнього часу 600 млрд. доларів [9]. Таким чином, саме освіту (через навчання персоналу компаній та органів державної влади, орієнтованих на впровадження принципів соціальної відповідальності) сьогодні потрібно розглядати, як експериментальний майданчик консолідованого розвитку держави, соціально-відповідального бізнесу та суспільства. Сфера освіти стає не тільки об'єктом, але і суб'єктом модернізації в умовах формування економіки знань. Вона повинна стати сферою стратегічних інтересів України, претендуючи на роль потужного інструменту консолідації суспільства.

Зарубіжний досвід показує, що саме при реалізації національних проектів і програм відбувається ефективно об'єднання інтересів

держави, бізнесу, науки, освіти та суспільства, а також різних ресурсів та їх джерел у певну систему, спрямовану на вирішення найважливіших стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни. Подібна інтеграція різних факторів розвитку певною мірою є передумовою для активної участі в реалізації національних проектів і програм не тільки органів державного управління всіх рівнів, а й зацікавлених господарюючих систем зі сфери науки, освіти і приватного бізнесу, які в сукупності несуть відповідальність за повноцінний суспільний розвиток на віддалену перспективу.

Висновки та пропозиції. Враховуючі сучасні вимоги глобалізованого суспільства саме розвиток взаємодії бізнесу і держави в інноваційній сфері є одним з важливих умов формування ефективної економічної політики, підвищення інноваційної активності та конкурентоспроможності на світових ринках. При цьому, слід підкреслити, що найважливішим завданням і функцією соціально-відповідальних держави і бізнесу в частині формування інноваційної економіки повинно бути формування трудових ресурсів, здатних працювати в ній, сприймати, генерувати, освоювати і ефективно просувати інновації на ринок. Це дозволить в свою чергу сформувати стратегічний ресурс, який дає додаткові конкурентні переваги за рахунок істотного нарощування інтелектуального та репутаційного капіталу українських підприємницьких структур. Враховуючі це, подальші дослідження необхідно спрямовувати на розробку заходів та інструментів механізму взаємодії вітчизняного бізнесу з державними органами влади на засадах соціальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Благов Ю.Е. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепции / Ю.Е. Благов; Высшая школа менеджмента СПбГУ. – СПб.: Изд-во «Высшая школа менеджмента», 2010. – 272 с.
2. Валитов Ш.М. Взаимодействие власти и бизнеса: сущность, новые формы и тенденции, социальная ответственность / Ш.М. Валитов, В.А. Мальгин; Федеральное агентство по образованию, Казанский гос. финансово-экон. ин-т. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2009. – 207 с.
3. Верба Д.В. Теоретичні дослідження соціальної відповідальності роботодавця / Д.В. Верба // Україна: аспекти праці. – 2013. – №2. – С. 33-40.

4. Грішнова О.А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні / О.А. Грішнова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – No 1(15). – С. 39-46.
5. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К.: КНЕУ, 2012. – 501 с.
6. Чубарова Т.В. Социальная ответственность в рыночной экономике: работник, бизнес, государство. – СПб.: Нестор- История, 2011. – 320 с.
7. Ящишина І.В. Соціальне спрямування інноваційної економіки: досвід, тенденції, наслідки: монографія/ І.Ящишина. – Кам'янець-Подільський, 2012.– 368 с.
8. Bowen Howard R. Social Responsibilities of the Businessman / H.R. Bowen. - N.Y.: Harper & Row, 1953. – 298 p.
9. The Enterprise of the Future: IBM Global CEO Study - Life Sciences Industry Edition. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www-935.ibm.com/services/us/gbs/bus/pdf/gbe03080-usen-ceo-ls.pdf>.